

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بررسی ضرورت راهنمایی و مشاوره در پایه های مختلف مدارس کشور

سجاد عباسی^۱، صادق عباسی^۲

۱- دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید مطهری زاهدان

۲- کارشناسی علوم تربیتی، دانشگاه شهید بهشتی مشهد

sajadzabol@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی ضرورت راهنمایی و مشاوره در پایه های مختلف مدارس کشور انجام شد. در این مقاله، نقش مشاوران در رشد و توسعه دانش آموزان شامل انتخاب رشته و دوره تحصیلی، حل مسائل و مشکلات دانش آموزی، تعیین اهداف و برنامه ریزی، انتخاب رشته تحصیلی بعد از دبیرستان، امور روانشناختی و اجتماعی، شغلی، توسعه مهارت های اجتماعی و شخصیتی، پیشگیری از مشکلات اجتماعی و رفتاری، ارتقای سطح علمی و دانش و ارتقای سطح خودشناسی و اعتماد به نفس بررسی شده است. این پژوهش به شیوه مروری و با استفاده از داده های کتابخانه ای صورت پذیرفت. نتایج نشان داد که راهنمایی و مشاوره در پایه های مختلف مدارس کشور بسیار ضروری است و به دانش آموزان در رشد و توسعه شخصی و تحصیلی کمک می کند.

کلمات کلیدی: راهنمایی، مشاوره، مدارس، تحصیل، متوسطه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه

پیشرفت هر مملکت به کارآمد بودن نظام آموزش و پرورش آن کشور وابسته است. سرمایه‌گذاری در آموزش و پرورش ابتدایی، نوعی سرمایه‌گذاری درازمدت ولی پرسود است و هرگونه بی‌توجهی به آن، جامعه و کشور را با خسارات و ضایعات جبران‌ناپذیری مواجه خواهد ساخت. اهداف اصلی آموزش و پرورش ابتدایی عبارت‌اند از: آشنا ساختن کودکان با زندگی اجتماعی، ایجاد و تقویت توانایی گوش دادن، درست سخن گفتن، پرورش تفکر و استدلال، درک ارزش‌ها و تربیت دینی و اخلاقی. در تمام موارد فوق، از طریق مشاوره با کودک می‌توان راه‌حل‌های درست را به کودک آموخت و او را در رسیدن به این اهداف کمک کرد. کودکان در روند رشد و زندگی با مشکلاتی مواجه می‌شوند که اگر به‌موقع برطرف نگردند، در دوره‌های بعد حاد و شدیدتر خواهند شد. عواطف و احساسات کودکان در دوره ابتدایی انعطاف‌پذیرتر است و هرگونه اقدام پیشگیرانه، باعث رشد یک شخصیت سالم و متعادل در سال‌های آتی می‌شود که مشاور با کمک اولیا و مربیان می‌تواند کودک را در رفع مشکلات و ایجاد رفتارهای مناسب یاری دهد. یکی از روش‌های مناسب مبارزه با مشکلات اجتماعی، اخلاقی، عاطفی و ... در قرن حاضر آن است که اصلاح مشکلات و تغییر رفتارهای نامطلوب از مدارس ابتدایی کشور آغاز شود و برای این کار نظام آموزش موجود نیاز به تغییری گسترده و همه‌جانبه دارد. امروزه گروهی از معلمان همانند یک ماشین عمل می‌کنند و دانش‌آموزان را با مشتی اصول و حقایق آشنا می‌سازند که هماهنگی چندانی بین آن اصول و واقعیات زندگی وجود ندارد. با توجه به اینکه آموزش و پرورش باید دانش‌آموزان را برای زندگی واقعی آماده سازد، مشاوره با همکاری سایر کارکنان مدرسه می‌تواند دانش‌آموزان را در درک و کاربرد آموخته‌هایشان یاری دهد و در برنامه‌های آموزشی و پرورشی تغییرات مطلوبی را پیشنهاد کنند و به اجرا درآورد. تحقق اهداف آموزش و پرورش و ارضای نیازهای کودکان به‌طور مناسب، مشاوره کودکان در دوره ابتدایی را ضرورت می‌بخشد. نیازهای کودکان از جمله نیازهای جسمانی، نیاز به ایمنی، نیاز به محبت و احساس تعلق، نیاز به ارزشمندی و اعتماد به نفس و نیاز به خودکوفایی، از طریق اجرای برنامه مشاوره به‌طور مناسب‌تر تأمین می‌شود. کلاس درس دوره ابتدایی اولین مکان رسمی است که معلم با کودکان رودررو می‌شود تا آن‌ها را بر اساس اهداف برگرفته از فلسفه حاکم بر جامعه و نیازهای خود فراگیران و نظریات اندیشمندان تعلیم و تربیت، برای زندگی آینده آماده نماید. برخی از کلاس‌های دوره ابتدایی به‌ویژه در مناطق کم‌جمعیت و روستایی به‌صورت چندپایه اداره می‌شوند که در آن‌ها دانش‌آموزان با سن، جنس و پایه تحصیلی متفاوت در کنار هم تحصیل می‌کنند؛ مشکلات و محدودیت‌های این‌گونه کلاس‌ها نظیر: کمبود وقت، کمبود امکانات و تجهیزات، مشکلات آموزشی، چند مسئولیتی و سنگینی حجم کار معلم و فقر اطلاعاتی، بی‌سوادی یا کم‌سوادی اولیاء و مسائل دیگر که معلمان این‌گونه کلاس‌ها با آن‌ها مواجه‌اند. با وجود این محدودیت‌ها و شرایط خاص کلاس‌های چندپایه و محیط پیرامونی آن‌ها و ویژگی‌های دانش‌آموزانی که در این کلاس‌ها مشغول به تحصیل هستند و اولیای آن‌ها، اهمیت و ضرورت بحث راهنمایی و مشاوره در این‌گونه کلاس‌ها نه‌تنها کم نمی‌شود بلکه اهمیت آن پررنگ‌تر می‌گردد. لذا در این مقاله ضمن بررسی اهمیت و ضرورت مشاوره به‌صورت کلی در دوره ابتدایی به‌ضرورت آن در کلاس‌های چندپایه و شیوه‌های انجام آن پرداخته می‌شود.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مبانی نظری

راهنمایی: راهنمایی عبارت است از حل مشکل از طریق نصیحت، موعظه، مطالعه کتاب و یا حتی حل یک جدول. در روان‌شناسی و تعلیم و تربیت، راهنمایی به معنای مطالعه همه‌جانبه فرد هست. راهنمایی از هر دیدگاه و به هر معنایی که باشد یک هدف کلی دارد و آن کمک به فرد برای یافتن راه خود و رسیدن به درجات بالاتری از کمال و معرفت و آگاهی است. راهنمایی به این معنا مفهوم گسترده‌ای است که شامل مشاوره نیز می‌شود.

مشاوره: مشاوره به یک معنا همان راهنمایی است. در تعریف فنی‌تر و تخصصی‌تر آن گفته‌اند: مشاوره عبارت است از: ((فرایند و یا رابطه‌ای دوجانبه بین مشاور و مراجع که فهم و شناخت بامعنای مراجع از خود و محیط را ساده می‌کند و منجر به کشف و ایجاد اهداف بامعنایی برای آینده او می‌گردد)).

کلاس چند پایه

کلاس چند پایه: یک موقعیت خاص آموزشی است که در آن حداقل دو پایه تحصیلی تا حداکثر پنج پایه دانش‌آموزان حضور دارند که توسط یک معلم اداره می‌شود. دلیل تشکیل چنین کلاس‌هایی تعداد دانش‌آموزان در یک مدرسه است که نسبت به کلاس‌های تک پایه از تراکم کمتری برخوردار است.

قابل ذکر است با توجه به شش پایه شدن دوره ابتدایی بر اساس طرح تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش، این کلاس‌ها گاه با حضور شش پایه تحصیلی تشکیل می‌گردند.

نقش و جایگاه مشاوره در مقطع متوسطه

مشاوره در مقطع متوسطه، به عنوان یکی از ارکان مهم آموزش و پرورش، نقش بسیار مهمی در شکل‌دهی به شخصیت دانش‌آموزان دارد. در ادامه، نقش و جایگاه مشاوره در مقطع متوسطه بررسی می‌شود:

۱. راهنمایی در انتخاب رشته تحصیلی: یکی از مهمترین نقش‌های مشاوران در مقطع متوسطه، راهنمایی در انتخاب رشته تحصیلی است. مشاوران با بررسی علاقه و استعداد دانش‌آموزان، به آن‌ها در انتخاب رشته تحصیلی مناسب کمک می‌کنند.

۲. راهنمایی در انتخاب دبیرستان: مشاوران با بررسی شرایط و علاقه دانش‌آموزان، به آن‌ها در انتخاب دبیرستان مناسب کمک می‌کنند.

۳. راهنمایی در حل مسائل و مشکلات دانش‌آموزی: مشاوران با گفتگو با دانش‌آموزان، به آن‌ها در حل مسائل و مشکلات دانش‌آموزی کمک می‌کنند.

۴. راهنمایی در تعیین اهداف و برنامه‌ریزی: مشاوران با بررسی شرایط و علاقه دانش‌آموزان، به آن‌ها در تعیین اهداف و برنامه‌ریزی مناسب کمک می‌کنند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۵. راهنمایی در انتخاب رشته تحصیلی بعد از دبیرستان: مشاوران با بررسی علاقه و استعداد دانش‌آموزان، به آن‌ها در انتخاب رشته تحصیلی بعد از دبیرستان کمک می‌کنند.
۶. راهنمایی در امور روانشناختی: مشاوران با گفتگو با دانش‌آموزان، به آن‌ها در امور روانشناختی کمک می‌کنند و به حل مشکلات روانی آن‌ها کمک می‌کنند.
۷. راهنمایی در امور اجتماعی: مشاوران با گفتگو با دانش‌آموزان، به آن‌ها در امور اجتماعی کمک می‌کنند و به حل مشکلات اجتماعی آن‌ها کمک می‌کنند.
۸. راهنمایی در امور شغلی: مشاوران با بررسی علاقه و استعداد دانش‌آموزان، به آن‌ها در امور شغلی کمک می‌کنند و به انتخاب شغل مناسب برای آن‌ها کمک می‌کنند.

نقش و جایگاه مشاوره در مقطع ابتدایی

برای پرداختن به موضوع راهنمایی و مشاوره در کلاس‌های چندپایه می‌بایست نگاهی اجمالی به نقش و جایگاه این موضوع در دوره ابتدایی داشت. تحقق اهداف آموزش و پرورش و ارضای نیازهای کودکان به‌طور مناسب، راهنمایی و مشاوره کودکان در دوره ابتدایی را ضرورت می‌بخشد. نیازهای کودکان از جمله نیازهای جسمانی، نیاز به ایمنی، نیاز به محبت و احساس تعلق، نیاز به ارزشمندی و اعتماد به نفس و نیاز به خودشکوفایی، از طریق اجرای برنامه راهنمایی و مشاوره به‌طور مناسب‌تر تأمین می‌شود. کودکان در روند رشد و زندگی با مشکلاتی مواجه می‌شوند که اگر به‌موقع برطرف نگردند، در دوره‌های بعد حاد و شدیدتر خواهند شد. عواطف و احساسات کودکان در دوره ابتدایی انعطاف‌پذیرتر است و هرگونه اقدام پیشگیرانه، باعث رشد یک شخصیت سالم و متعادل در سال‌های آتی می‌شود که مشاور با کمک اولیا و مربیان می‌تواند کودک را در رفع مشکلات و ایجاد رفتارهای مناسب یاری دهد.

گستره سنی دانش‌آموزان دوره ابتدایی بین ۷ تا ۱۱ سال است و این دوره بر طبق تعاریف مراحل رشد پیازه مرحله عملیات عینی و آغاز مرحله عملیات صوری است. لذا توجه به نیازهای روانی او در این دوره اهمیت خاصی دارد. دانش‌آموزان قبل از ورود به مدرسه فقط می‌باید با خانواده خودسازگاری پیدا کند ولی در دبستان نیاز به سازگاری‌های جدید اجتماعی دارد و باید خود را با معلم، مسئولین مدرسه، هم‌کلاسی‌ها و برنامه‌های درسی تطبیق دهد و معاشرت‌های بیشتر و طولانی‌تری با همسالان داشته باشد او که قبلاً توسط والدین از نزدیک نظارت و حمایت می‌شد در این سن که وارد محیط اجتماعی بزرگ‌تری می‌شود، دور از نظارت و حمایت مستقیم والدین در انتخاب رفتار و حل مسائل آزادتر است. سال‌های دوره ابتدایی از این جهت که نگرش کودک را نسبت به مدرسه و ادامه یادگیری تحت تأثیر قرار می‌دهد و الگوهای اجتماعی شدن را به‌سرعت منتقل می‌کند، دارای اهمیت خاص است. میزان موفقیت در سازگار شدن با مدرسه و باهمسالان جدید اثری عمیق بر روی خودپنداری دانش‌آموزان در سال‌های بعد دارد بنابراین می‌توان گفت کودک دبستانی برای گذر از مرحله رشد ذهنی روانی خود نیازمند اقدامات حمایتی توسط اولیا و مربیان است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

به‌رحال راهنمایی و مشاوره، صرف‌نظر از زمان ارائه آن به‌عنوان یک ضرورت همواره مورد تأکید و تأیید صاحب‌نظران تعلیم و تربیت قرار گرفته است. اما در دوره آموزش ابتدایی کشور ما، با وجود ضرورت‌های فراوان، جایگاهی برای مشاور و مشاوره در نظر گرفته نشده است و معلم به‌اجبار در چاره‌جویی برای مشکلات دانش‌آموزان تنها می‌ماند.

نقش مشاور در مدارس خاص

مشاوران در مدارس نقش بسیار مهمی در رشد و توسعه دانش‌آموزان دارند. این نقش شامل موارد زیر است:

۱. راهنمایی در انتخاب رشته تحصیلی: مشاوران با بررسی علاقه و استعداد دانش‌آموزان، به آن‌ها در انتخاب رشته تحصیلی مناسب کمک می‌کنند.
۲. راهنمایی در انتخاب دوره تحصیلی: مشاوران با بررسی شرایط و علاقه دانش‌آموزان، به آن‌ها در انتخاب دوره تحصیلی مناسب کمک می‌کنند.
۳. راهنمایی در حل مسائل و مشکلات دانش‌آموزی: مشاوران با گفتگو با دانش‌آموزان، به آن‌ها در حل مسائل و مشکلات دانش‌آموزی کمک می‌کنند.
۴. راهنمایی در تعیین اهداف و برنامه‌ریزی: مشاوران با بررسی شرایط و علاقه دانش‌آموزان، به آن‌ها در تعیین اهداف و برنامه‌ریزی مناسب کمک می‌کنند.
۵. راهنمایی در انتخاب رشته تحصیلی بعد از دبیرستان: مشاوران با بررسی علاقه و استعداد دانش‌آموزان، به آن‌ها در انتخاب رشته تحصیلی بعد از دبیرستان کمک می‌کنند.
۶. راهنمایی در امور روانشناختی: مشاوران با گفتگو با دانش‌آموزان، به آن‌ها در امور روانشناختی کمک می‌کنند و به حل مشکلات روانی آن‌ها کمک می‌کنند.
۷. راهنمایی در امور اجتماعی: مشاوران با گفتگو با دانش‌آموزان، به آن‌ها در امور اجتماعی کمک می‌کنند و به حل مشکلات اجتماعی آن‌ها کمک می‌کنند.
۸. راهنمایی در امور شغلی: مشاوران با بررسی علاقه و استعداد دانش‌آموزان، به آن‌ها در امور شغلی کمک می‌کنند و به انتخاب شغل مناسب برای آن‌ها کمک می‌کنند.
۹. راهنمایی در توسعه مهارت‌های اجتماعی و شخصیتی: مشاوران با برگزاری کارگاه‌های مهارتی، به دانش‌آموزان در توسعه مهارت‌های اجتماعی و شخصیتی کمک می‌کنند.

۱۰. راهنمایی در پیشگیری از مشکلات اجتماعی و رفتاری: مشاوران با برگزاری کارگاه‌های آموزشی، به دانش‌آموزان در پیشگیری از مشکلات اجتماعی و رفتاری کمک می‌کنند.

۱۱. راهنمایی در ارتقای سطح علمی و دانش دانش‌آموزان: مشاوران با برگزاری کلاس‌های تقویتی و آموزشی، به دانش‌آموزان در ارتقای سطح علمی و دانش کمک می‌کنند.

۱۲. راهنمایی در ارتقای سطح خودشناسی و اعتماد به نفس: مشاوران با گفتگو با دانش‌آموزان، به آن‌ها در ارتقای سطح خودشناسی و اعتماد به نفس کمک می‌کنند.

گستره راهنمایی و مشاوره در مدارس

وجود اینکه در کشور ما بحث راهنمایی و مشاوره بیش‌تر منحصر به دوره متوسطه دوره اول و دوم است و در دوره ابتدایی بیش‌تر جنبه پیشگیری دارد اما با توجه به تحولات فرهنگی، گسترش و تنوع رسانه‌ها و بازی‌های رایانه‌ای و تأثیر آن‌ها بر کودکان، مباحث مربوط به ارتباطات و وسیع شدن دایره الگوپذیری، بالا رفتن سطح توقعات والدین و مباحث خاصی مانند مهاجرت و تنوع فرهنگی، بلوغ زودرس و ... همه از مواردی است که لزوم بازنگری در اهداف راهنمایی و مشاوره در دوره ابتدایی را روشن می‌سازد.

اگر راهنمایی را جریان پیوسته‌ای از کمک به دانش‌آموز بدانیم، باید این کمک از مقطع ابتدایی آغاز شود و مسائل و مشکلات دانش‌آموزان در این دوره تحصیلی موردبررسی و تحقیق قرار گیرد. در مدارس ابتدایی مسائل و مشکلات دانش‌آموزان متنوع‌تر از سطوح دیگر آموزشی است. در این دوره مسئله امنیت روانی و ثبات عاطفی کودکان و دانش‌آموزان از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. در یک کلاس ابتدایی هیچ‌یک از این دانش‌آموزان چه از لحاظ خصوصیات بدنی، روانی و اجتماعی باهم برابر نیستند. بنابراین، هر دانش‌آموز شخصیت ویژه‌ای دارد که دیگران ندارند. رشد شخصیت صرف‌نظر از عوامل ارثی به محیط خانواده و به دنبال آن به محیط اجتماعی وسیع‌تر، یعنی مدرسه ارتباط دارد و از این محیط‌ها تأثیر می‌پذیرد. محیط‌های یادشده می‌تواند در سازگاری و یا ناسازگاری فردی و اجتماعی کودکان مؤثر باشد. رشد شخصیت سالم و متعادل و شکوفایی استعدادها و کودکان در سایه راحتی جسم و امنیت روان و ثبات عاطفی آنان امکان‌پذیر است. بی‌ثباتی عاطفی، دوگانگی احساس و تعارضات روانی، از موانع مهم در فرایند رشد شخصیت و سازگاری فردی و اجتماعی است. کودکانی که دچار تعارض و نبود امنیت روانی هستند، به‌ناچار بخش قابل‌توجهی از نیروی فکری خود را صرف حل مسائل خواهند کرد که آنان را اشغال کرده است. بالطبع در این شرایط دقت و توجه مطلوب و مشارکت در فعالیت‌های آموزشی کلاس بسیار اندک خواهد بود. نبود امنیت روانی در کودکان و دانش‌آموزان نه‌تنها بر چگونگی رشد شخصیت اثر می‌گذارد و عمدتاً موجب بروز و ظهور بسیاری از رفتارهای نامطلوب نظیر گوشه‌گیری و خیال‌پردازی، افسردگی، بی‌قراری، عصبانیت و پرخاشگری و غیره می‌شود، بلکه بیشترین تأثیر را بر شکوفایی هوش و تفکر و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان خواهد داشت.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

شیوه‌های رفتار کارکنان مدرسه با دانش‌آموزان نقش بسزایی در سلامت روانی آنان دارد و هرگونه اختلال در روابط، کودکان و نوجوانان را با مشکلات فراوان مواجه می‌سازد. در این میان نقش معلم، به‌ویژه در مدارس ابتدایی اهمیت بیشتری دارد. معلمان و مدیران علاقه‌مند و آگاه، با دانش‌آموزان ارتباط حسنه برقرار می‌کنند، ترس و وحشت آنان را کاهش می‌دهند، ابتدا به موارد مثبت توجه می‌کنند و در جهت رفع نقص‌ها می‌کوشند و برای کمک به دانش‌آموزان با سایر همکاران مشارکت جدی به عمل می‌آورند. ارائه و بهره‌گیری از خدمات راهنمایی و مشاوره در مدارس چنین وضعیتی را آسان و ممکن می‌کند.

اهمیت و ضرورت راهنمایی در کلاس‌های چندپایه

هر کلاس درسی، چه تک‌پایه و چه چندپایه دارای مسائل و مشکلاتی هستند که بر روند آموزش در کلاس تأثیر منفی می‌گذارند و اجتناب از آن‌ها میسر نیست و تنها راه، شناخت و کاربرد روش‌هایی برای کاهش اثر یا غلبه بر آن‌هاست. اما یک کلاس درس چندپایه در مقایسه با کلاس‌های عادی تک‌پایه با توجه به موقعیت خاص خود درگیر مشکلات و محدودیت‌هایی است که یا مربوط به درون کلاس هستند و یا خارج از آن که فعالیت‌ها و فرآیندهای کلاس را تحت تأثیر قرار می‌دهند. علی‌رغم مشکلات فراوانی نظیر کمبود وقت، کمبود امکانات و سایر مشکلات، بحث راهنمایی و مشاوره از جمله مباحثی است که چشم‌پوشی از آن در کلاس‌های چندپایه محال است و در صورت عدم توجه به این امر، اهداف موردنظر تعلیم و تربیت در این کلاس‌ها عقیم می‌ماند و آن‌هم درحالی‌که بیشترین موارد افت تحصیلی و ترک تحصیل مربوط به همین کلاس‌هاست و اگرچه این مسائل ناشی از عواملی گسترده‌ای است اما توجه و اهتمام به راهنمایی و مشاوره در این کلاس‌ها نقش بسیار مهمی در کاهش این مسائل و سایر مسائل مرتبط خواهد داشت. در ادامه به برخی موارد که ضرورت امر راهنمایی و مشاوره را در کلاس‌های چندپایه تبیین می‌نماید اشاره می‌گردد.

شرایط خاص اقلیمی، فرهنگی و اجتماعی: اغلب کلاس‌های چندپایه در مناطق روستایی و عشایری تشکیل می‌شوند و در این مناطق شرایط فرهنگی و اجتماعی خاصی را برای دانش‌آموزان به وجود می‌آورد نظیر اعتقادات خاص مذهبی و محلی، بلوغ جسمی زودرس، ازدواج‌های زودهنگام و مواردی از این قبیل.

نبودن محیط غنی فرهنگی: روابط و مناسبات انسانی در یک جامعه، کمک به دیگران و پای بند بودن به ارزش‌های معنوی و اخلاقی آن جامعه موجبات نشاط و امنیت خاطر را در کلاس درس و محیط آموزشی به وجود می‌آورد. امروزه با توجه به توسعه فن‌آوری اطلاعات در مدارس و تغییر روزافزون محتوای کتب درسی، اکثر اولیای دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه با توجه به زمینه بی‌سوادی آن‌ها نه تنها در امر پیشرفت تحصیلی فرزندان کمکی به آنان نمی‌کنند، بلکه در بسیاری موارد با روال سنتی، کودکان را در تکمیل مطالب آموخته‌شده دچار دوگانگی نموده و اغلب بار سنگین تعلیم و تربیت را معلمان بر عهده‌دارند و به علت عدم آمادگی اولیاء و نداشتن زمینه‌های لازم فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در خانواده، عدم وجود نهادهای فرهنگی، بیشتر جریان یادگیری و جامعه‌پذیری به همان کارهای محدود کلاس ختم می‌شود. از سوی دیگر ورود رسانه‌های متنوع و گاه متضاد با فرهنگ خانواده‌ها نظیر ماهواره‌ها و عدم آگاهی اولیای دانش‌آموزان در چگونگی مواجهه با این رسانه‌ها، دانش‌آموزان را با مسائل اخلاقی و رفتاری سوئی مواجه خواهند کرد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

نامتناسب بودن ترکیب سنی و جنسی دانش‌آموزان: حضور دختران و پسران در محیط کوچک روستا در یک کلاس با ترکیب سنی متفاوت ممکن است مشکلات زیادی را متوجه فرآیند یاددهی یادگیری و حتی نظم و انضباط کلاس و سازمان‌دهی مطلوب آن کند و این تفاوت جنسیت و شرایط خاص فرهنگی خانواده‌ها به خصوص در پایه‌های بالاتر، مشکلات خاصی را ایجاد خواهد کرد.

ضعف بنیه علمی دانش‌آموزان: دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه به دلیل عدم دسترسی به منابع مطالعاتی و رسانه‌ای، تحصیل در این کلاس‌ها با وجود محدودیت‌های فراوان و گاه کم‌کاری برخی معلمان به بهانه وجود مشکلات، دارای ضعف در زمینه اطلاعات علمی هستند که این موضوع، افت تحصیلی، بی‌انگیزه شدن دانش‌آموزان و درنهایت ترک تحصیل آن‌ها را به دنبال خواهد داشت.

دوزبانه بودن دانش‌آموزان: کشور ما ترکیبی از قومیت‌ها با زبان‌های متفاوت از زبان رسمی کتاب‌های درسی و مشکلی است که وزارت آموزش و پرورش سال‌هاست که با آن مواجه است و با دایر کردن کلاس‌های یک‌ماهه آمادگی در مناطق دوزبانه برای پایه‌های اول ابتدایی از اقدامات این وزارت برای جبران این نقیصه است، اما مشکل زبان‌های متفاوت با زبان رسمی آموزش و پرورش، مشکلی نیست که با یک ماه دوره رفع گردد. مشکل دوزبانگی از مشکلات مهم کلاس‌های چندپایه خصوصاً در مناطقی است که زبان رسمی کشور در محاورات روزمره مردم کاربرد چندانی ندارد و این موضوع مشکلاتی را در ارتباطات بین دانش‌آموزان و معلمان به وجود می‌آورد.

عدم رسیدگی و مشارکت اولیای دانش‌آموزان در امر تحصیل فرزندان خود: اهمیت مشارکت اولیاء در بیش‌تر تحقیقات ثابت شده و همه‌ی صاحب‌نظران به آن تأکید ورزیده‌اند. دو کلاس (۱۹۶۸) علاقه‌ی والدین را مهم‌ترین عامل پیشرفت می‌داند. اولیاء دانش‌آموزان در کلاس‌های چندپایه به دلایل زیادی فرصت نمی‌کنند در امر تحصیل فرزندان خود مشارکت داشته و به آن رسیدگی کنند. از دلایل مهم آن، کم‌سواد یا بی‌سواد بودن اولیاء، داشتن فرزندان زیاد و مشغله آن‌ها است.

فقر مالی اولیای دانش‌آموزان: بسیار دیده‌شده است که اولیاء دانش‌آموزان به خاطر مبلغ اندکی که صرف تمهید مقدمات فرزند خود خواهند کرد، مانع ثبت‌نام آنان در مدرسه شده‌اند.

سوء تغذیه دانش‌آموزان: رابطه‌ی بین سوءتغذیه و برخی مشکلات یادگیری و رفتاری، مانند عدم پیشرفت تحصیلی، غیبت‌ها، نمرات امتحانی، هوش و عملکرد فرد غیرقابل‌انکار است.

ویژگی‌های خاص دانش‌آموزان: دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه که اغلب در خانواده‌های روستایی با فرهنگ سنتی رشد یافته‌اند و به دلیل ارتباطات محدود، عدم تجربه ارتباطی فراتر از خانواده و عدم طی دوره مهدکودک و پیش‌دبستانی، غالباً افرادی کمرو و گریزان از جمع و ناتوان در برقراری ارتباط‌های رسمی هستند و این خود زمینه لازم را برای اختلالات رفتاری نظیر افسردگی، گوشه‌نشینی، فرار از اجتماع، عدم سازش با دیگران و ... فراهم آورد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

گرفتاری‌ها و مشکلات خانوادگی دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه: تأمین نیروی انسانی جهت کمک به درآمد اقتصادی در زمینه امورات (کشاورزی، دامداری، قالی‌بافی) اغلب بر عهده فرزندان کوچک خانواده است و تحصیل فرزندان از مسائلی است که در امر تدریس دانش‌آموزان و پیشرفت کار معلم، مانع ایجاد می‌کند. بسیاری از فراگیران پس از اتمام فعالیت‌های آموزشی ناچارند به یاری اولیای خود بشتابند. هرچند که این امر ممکن است در گردش چرخ‌های اقتصادی خانواده مفید واقع شود اما در بیشتر موارد این امورات، سنگین و خارج از حد و توان و حوصله اطفال است و معایبی را همچون خستگی شدید جسمی و روحی و در مجموع عقب‌ماندگی‌های درسی و غیبت‌های مکرر و اغلب پس از پایان مقطع ابتدایی موجبات افت تحصیلی و ترک تحصیل دانش‌آموزان را فراهم می‌نماید.

میزان توقعات و انتظارات والدین دانش‌آموزان از این کلاس‌ها: والدین دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه اغلب فکر می‌کنند که با توجه به تفکرات واپس‌گرای خویش (فقط سواد خواندن و نوشتن کافی است) انتظار چندانی از تحصیل فرزندان خود ندارند، این انتظارات اندک اغلب منجر به کاهش انگیزه در ممانعت از ادامه تحصیل فرزندان خود گردیده و حتی زمینه‌های ترک تحصیل و یا کفایت به گرفتن کارنامه قبولی پایان دوره ابتدایی را فراهم نمایند. به‌طور کلی میزان توقعات و انتظارات والدین از این کلاس‌ها سطحی بوده و به آن‌ها اهمیت چندانی نمی‌دهند. این عامل خود موجبات دلسردی و محدود نمودن دامنه فعالیت معلمان را فراهم می‌نماید.

راهنمای و مشاوره در کلاس درس چندپایه

عملکرد و رفتار معلم

عده‌ای اعتقاد دارند در دوره ابتدایی هم، مانند دبیرستان و دانشگاه، راهنمایی باید به‌وسیله متخصصان انجام شود. نظر به این که وجود متخصص در هر دبستان، غیرعملی است و مستلزم هزینه زیادی است، این نظریه طرفداران زیادی ندارد. نظریه دیگر در این مورد، این است که در دبستان، معلم نقش راهنما را داشته باشد و اصول راهنمایی، ضمن تدریس و آموزش به کار رود. این سیستم عملی است و به سازمان مخصوص نیاز ندارد (حسینی بیرجندی، ۱۳۹۱).

در کلاس درس چندپایه همه مسئولیت‌ها اعم از مدیریت، تدریس، امور پرورشی، مشاوره، بهداشت، نظم و انضباط، تربیت‌بدنی و... بر عهده معلم است. علاوه بر این، معلم و عملکرد او بهترین و مهم‌ترین الگو برای دانش‌آموزان است و او به‌صورت مستقیم و یا به‌صورت ضمنی نقش راهنمایی و مشاوره‌ای خود و ایجاد آرامش روحی و روانی در دانش‌آموزان ایفا کند. از جمله اقدامات که در این زمینه می‌تواند در این زمینه صورت بگیرد به شرح ذیل باشند.

برقراری نظم و انضباط: انضباط امروزه به مفهوم رعایت صحیح روابط اجتماعی با توجه به مقررات، سنن و ارزش‌های تربیتی آمده است با این شرط که فعالیت‌های هیچ‌یک از دانش‌آموزان کلاس باعث اختلال در جریان تعلیم و تربیت نگردد (وکیلیان، ۱۳۹۰). ایجاد نظم منطقی در کلاس‌های درس از موضوعات بسیار مهم و قابل توجه است تا در آن دانش‌آموزانی منظم و منضبط بار آیند و نظم و انضباط و گرایش به آن در آن‌ها نهادینه شود و این نظم و انضباط در آینده در رفتارشان نمایان شود.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به کلاس: به‌طور کلی دانش‌آموزانی که جذب کلاس خود شوند و به حضور در آن علاقه نشان دهند و کلاس برایشان جذاب باشد بدون شک در چنین کلاسی بهتر می‌تواند استعدادهای خود را بروز دهد و از رفتارهای تنش‌آفرین خودداری کند.

منصف بودن معلم: بی‌عدالتی واقعی یا تصویری می‌تواند تخم خشم و تخاصم را در دل کودکان بکارد. انصاف یعنی رعایت تناسب بین خطای اولیه و محروم کردن کودک از مزایا، یعنی همسانی در رفتار با کودکان به‌طوری‌که آن‌ها را «انصاف» بدانند باید منتظر چه باشند، یعنی پای بند به قول و قرار. جالب است که بدانیم کودکان از هر طیف سنی یکی از مطلوب‌ترین صفت‌های معلم می‌دانند.

اجتناب از خشم: از دست دادن تسلط بر نفس و خشمگین شدن معلم توجه کلاس را به خود جلب می‌کند و تجربه آن به حافظه دانش‌آموزان سپرده‌شده و در تمام مدرسه پخش می‌گردد. طول نمی‌کشد که سایر دانش‌آموزان نیز باد قریحه یک محقق، راه‌های مختلف کشاندن معلم به تکرار خشم را امتحان می‌کنند. تردیدی نیست که همه معلم‌اند گاه احساس می‌کنند که لازم است با کودکی با لحنی تند صحبت کنند ولی این کاملاً با فوران خشم متفاوت است و نه کمکی به حفظ موقعیت معلم و نه به حفظ سلامت جسمی او می‌کند. همچنین با توجه به آمادگی دانش‌آموزان در جهت الگوپذیری، رفتار خشمگینانه معلم می‌تواند در فکر و رفتار آنان منعکس شود.

پرهیز از خودمانی شدن بیش از اندازه: مرز بین رفتار دوستانه و خودمانی بودن بسیار باریک است، از این‌رو بهتر آن است که با کلاس در ابتدا قدری رسمی باشید و وقتی آن‌ها را بهتر شناختید به تدریج صمیمی‌تر شوید. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بسیاری از معلمان ضعیف عکس این کار را نشان می‌دهند و سپس نومیدانه وقتی که تأثیر اولیه بیش از حد آسان‌گیرانه گذاشتند، سعی می‌کنند جدی رفتار نمایند. خودمانی بودن بیش از حد در هر موقعیتی برای کودکان تا حدی گیج‌کننده است چون می‌دانند که معلم واقعاً یکی از آنان نیست بلکه نماینده اقتدار مدرسه است و هنگامی که زمان آن برسد معلم بر اقتدار خود پافشاری می‌ورزد و احساس فریب‌خوردگی در کودکان به وجود خواهد آمد.

فرصت دادن به دانش‌آموزان برای قبول مسئولیت: دادن مسئولیت به دانش‌آموزان نه فقط به آنان نشان می‌دهد که مورد اعتماد معلم هستند بلکه سبب می‌شود دانش‌آموزان اعتماد به نفس بیش‌تری پیدا کنند و از این طریق به خودشناسی برسند.

پرهیز از تحقیر دانش‌آموزان: تحقیر سوای آسیب روان‌شناختی بالقوه‌ای که بر کودکان تحقیرشده وارد می‌آورد، حمله به موقعیت کودکان در دیدگان بقیه شاگردان کلاس نیز به شمار می‌آید و آنان را وادار می‌کند برای بازیافت موقعیت قبلی خود متوسل به راهبردهای مختلفی شوند که نوک حمله همه آن‌ها متوجه اقتدار معلم است. کنایه زدن نیز اغلب برای کودکان جنبه تحقیرآمیز دارد و آنان را به دادن پاسخ سبک‌سرانه ترغیب می‌کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

استفاده از واژه‌های مثبت: تأکید را باید همیشه بر کارهایی بگذاریم که می‌خواهیم دانش‌آموز انجام دهد نه به، «آن‌قدر سروصدا نکن» نه آن‌که «آهسته داخل شو» کارهایی که نباید انجام دهد. به این ترتیب که باید بگوییم و نظایر آن. واژه‌های منفی فعالیت‌هایی را به کودکان پیشنهاد می‌کنند «سرت را برنگردان» نه آن‌که «کتابت نگاه کن که ممکن است قبلاً به ذهن آن‌ها خطور نکرده باشد و بنابراین ممکن است توجه شاگردان مطیع مقررات را نیز به خطاکاری جلب کند.

به حداقل رساندن سرزنش و تنبیه: یکی از بدفهمی‌های بسیار ناخوشایند که امکان دارد در کلاس درس رخ دهد، تفاوت قائل نشدن بین بدرفتاری و اشتباه تحصیلی است. از دانش‌آموزان می‌توان خواست که کاری را که انجام می‌دهند به بهترین صورت ممکن باشد، ولی نمی‌توان انتظار داشت که آنان در هر زمینه‌ای پاسخ موفقیت‌آمیزی بدهند. اگر محیطی ایجاد شود که در آن دانش‌آموز به سبب خطای درسی تنبیه شود، آن خطا با بدرفتاری یکسان انگاشته خواهد شد. چنین بدفهمی امکان دارد بین بدرفتاری و خطای درسی از سوی معلم رخ دهد و واکنش شدید دانش‌آموزان را برانگیزاند.

فضای روان‌شناختی ایجادشده از طریق نوع و چگونگی بازخورد معلم می‌تواند از میزان خطاها بکاهد و سبب شود دانش‌آموزان و معلم اشتباه تحصیلی را با بدرفتاری برابر فرض نکنند. آنچه مهم است آن است که معلم، خود خطا را مورد توجه قرار داده و تلاش کند خطا صورت نگیرد. برای مثال، اگر دانش‌آموز تکلیف منزل را انجام نداده است باید انجام ندادن کار مورد توجه باشد نه صرفاً تکلیفی که ارائه شده است.

نشان دادن علاقه به دانش‌آموزان: اجازه داده که دانش‌آموزان معلم را دوست خودشان بدانند. دانش‌آموزان نیاز دارند احساس کنند محترم شمرده می‌شوند و معلم به آنان علاقه‌مند است. ابزار دوستی باعث تقویت روحیه نوع‌دوستی، گرم شدن ارتباطات و در نهایت آرامش روانی و افزایش انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان می‌گردد.

تمرکز بر روی نکات مثبت: دانش‌آموزانی که بارها شکست را تجربه می‌کنند معمولاً به دنبال راهی برای برهم زدن نظم کلاس هستند به همه‌ی دانش‌آموزان، بازخورد مثبت باید داده شود و به آن‌ها کمک شود تا شکست‌های خود را جبران کنند و از این طریق، درس گرفتن از شکست‌ها برای رسیدن به موفقیت در آن‌ها نهادینه شود.

خودداری از تنبیه گروهی: معلمی که به خاطر بدرفتاری عده‌ی اندکی از دانش‌آموزان همه‌ی دانش‌آموزان را تنبیه می‌کند، به استقبال بی‌انضباطی در کلاس می‌رود و با این کار رفتار غیرمنصفانه را برای دانش‌آموزان تظہیر می‌نماید.

کسب آگاهی از پیش‌زمینه‌های دانش‌آموزان: تا آنجا که امکان دارد درباره‌ی زمینه‌ی قبلی یا پیش‌زمینه‌ی دانش‌آموزان آگاهی کسب شود. آگاهی از پیش‌دانسته و پیش‌آموخته‌های دانش‌آموزان در هدایت دانش‌آموزان و کاستن از مسائل رفتاری آن‌ها در کلاس حائز اهمیت است.

از طریق برنامه و مواد درسی

به نظر مک دانیل، برنامه و مواد درسی، ارتباط زیادی با رشد و نمو دانش‌آموز دارند و چون دانش‌آموزان تفاوت زیادی با

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

یکدیگر دارند، آموزگار باید این تفاوت‌ها را در نظر بگیرد. به دانش‌آموزان با استعداد باید کارهای زیاده‌تر و مشکل‌تر داد تا از برنامه عادی کلاس خسته و دل‌زده نشوند و از دانش‌آموزان ضعیف و کم‌هوش، نباید بیش‌ازحد توقع داشت. دانش‌آموزانی که نقص عضو دارند، دارای نیازهای متفاوت‌اند و به توجه مخصوص احتیاج دارند. عده‌ای از آن‌ها ممکن است به نقص خود حساسیت داشته باشند. در این‌گونه موارد، نباید بیش‌ازحد به این نقیصه توجه شود؛ زیرا ممکن است این امر آنان را نسبت به خود حساس‌تر کند. تعدادی از دانش‌آموزان هم نمی‌توانند با جمع‌سازش پیدا کنند. لازم است معلم به همه این تفاوت‌ها توجه داشته باشد.

برخی از دانش‌آموزان به کمک بیشتری احتیاج دارند؛ نظیر دانش‌آموزانی که از استعدادهای خود اطلاع کافی ندارند، دانش‌آموزان باهوشی که به‌اندازه ظرفیت خود در پیشرفت تحصیلی موفق نیستند، دانش‌آموزانی که در دروس خاصی عقب‌ماندگی دارند یا دانش‌آموزانی که از نظر رفتاری و شخصیتی دارای کمبودهایی هستند. در این‌گونه موارد معلم پس از شناسایی دانش‌آموزان، با انجام کمک خاص به هر یک از آنان وضعیتشان را بهبود می‌بخشد (حسینی بیرجندی، ۱۳۹۱).

از طریق راهبردها و روش‌های یاددهی یادگیری

راهبردهای یاددهی- یادگیری می‌توانند بستر لازم را برای راهنمایی غیرمستقیم دانش‌آموزان و تجربه مهارت‌های اساسی زندگی فراهم آورند. به‌عبارت‌دیگر معلم می‌تواند برای مثال می‌توان: با روش تدریس کارگروهی می‌توان، مهارت کار با دیگران، مسئولیت‌پذیری، احساس تعلق گروهی، همکاری و تعاون را در فراگیران نهادینه کرد؛ با روش تدریس بحث گروهی، توانایی اظهارنظر در جمع، احترام به نظر دیگران، تعامل، تحمل شنیدن نظر مخالف را به فراگیران آموزش داد؛ با روش تدریس نمایشی، داستان‌گویی و ایفای نقش، آداب‌ورسوم ملی و دینی در معاشرت‌ها و شیوه‌های رفتاری صحیح را برای فراگیران تشریح کرد.

از طریق ارزشیابی

اتخاذ شیوه‌های ارزشیابی مناسب با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی می‌تواند از شکل‌گیری رقابت ناسالم و حسادت فراگیران نسبت به یکدیگر خودداری کند و از این طریق رقابت سالم همراه با دوستی را آموزش می‌دهد؛ استفاده از شیوه خودارزیابی باعث ایجاد روحیه خود انتقادی، پذیرش مسئولیت، خودباوری می‌گردد؛ استفاده از ارزشیابی گروهی باعث ایجاد احساس مسئولیت نسبت به دیگران می‌گردد.

از طریق فضای آموزشی

فضای آموزشی: محیطی که در آن یادگیری صورت می‌گیرد حدودمرزی ندارد اما بخشی از این محیط عمداً برای آموزش طرح‌ریزی شده است. به این بخش فضای آموزشی گفته می‌شود. کلاس درس یک فضای معنوی و آموزشی دارد و یک فضای مادی و فیزیکی. مقصود از فضای معنوی و آموزشی فضای متأثر از روابط اجتماعی و رفتار بین معلم و دانش‌آموزان و دانش‌آموزان با یکدیگر در قالب فعالیت‌های یاددهی - یادگیری است که می‌تواند باز، منعطف، منطقی و با تفاهم باشد و یا بسته، قانونی، خشک و سرشار از یک‌سوگیری و تعارض است. اما فضای فیزیکی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مدرسه عبارت از محدوده کلاس، موقعیت جغرافیایی، رنگ و تمیزی، شکل بنا و معماری و مسائلی از این دست است.

الف (فضای معنوی و آموزشی (اجتماعی)

ساز تربیت افرادی محسن و عادل است که این غایت تربیت صحیح و شکل‌گیری زندگی بر اساس معیارهای آرمانی است. وقتی در مدرسه ارزش‌های اخلاقی محوریت داشته باشند فراگیران نیز به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم آن‌ها را کسب می‌کنند؛ حاکمیت مشارکت و تعاون بر محیط آموزشی، شخصیت فراگیران را از شکل‌گیری فردگرایی و رقابت‌گرایی مخرب دورنگه می‌دارد و باعث ایجاد فضای رفاقت سالم و تعامل سازنده و مؤثر با دیگران و درنهایت نهادینه‌سازی همکاری مبتنی بر احترام و مسئولیت متقابل در جامعه می‌گردد.

ب) فضای فیزیکی

فضای فیزیکی بخشی از فضای تربیتی است که تربیت در آن اتفاق می‌افتد. استفاده از رنگ‌های مناسب و تصاویر شاد و بانشاط سازی فضای کلاس و میزبان نور و تهویه، چینش نیمکت‌ها، محل میز معلم و ... مواردی هستند که در ایجاد نشاط در دانش‌آموزان مؤثر هستند.

از طریق مواد و رسانه‌های آموزشی

وقتی مواد و رسانه‌های آموزشی از قبیل کتاب‌های درسی و کمک‌درسی، نرم‌افزارهای آموزشی و رسانه‌های کاربردی در کلاس حاوی موضوعات آموزش مهارت‌های زندگی، نکات تربیتی باشد بدون شک در راهنمایی دانش‌آموزان، سهم بسزایی خواهند داشت.

از طریق برنامه‌ها و فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه دانش آموزی

معمولاً در امتداد برنامه درسی رسمی، برنامه‌ها و فعالیت‌هایی باهدف بسط و گسترش یادگیری‌ها و یا غنی‌سازی اوقات فراغت برای فراگیران در درون یا خارج از کلاس در نظر گرفته می‌شوند که فرصت مناسبی را برای آشناسازی، راهنمایی، نمایش و تبلیغ مهارت‌های صحیح زندگی فراهم می‌آورند؛ معلم کلاس می‌تواند با رویکردی هدفمند از این فرصت‌ها حداکثر بهره‌وری جهت نهادینه‌سازی مهارت‌های زندگی داشته باشند.

از طریق برنامه‌ها و کارگاه‌های آموزش خانواده

در امر تحصیل، خانواده و والدین نقش بسزایی دارند به‌طوری‌که عامل خانواده از عوامل مهم در زمینه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز یا وقوع افت تحصیلی است. انگیزه‌ها و علایق تحصیلی دانش‌آموز در خانواده شکل یافته و به آن جهت داده می‌شود و مسیری برای هدایت آن فراهم می‌شود. خانواده سرعت دانش‌آموز در رسیدن به اهداف تحصیلی را تنظیم می‌کند. خانواده‌های بدون انگیزه و بدون اطلاع و غیرفعال موجب کاهش سرعت دانش‌آموزان با استعداد می‌شوند. بدین جهت در فرایند مشاوره تحصیلی لزوم انجام مشاوره با والدین ضرورت و اهمیت خاصی پیدا می‌کند. از این رو لازم است والدین و به‌طور کلی خانواده نیز

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اطلاعات کافی از ویژگی‌های و استعداد‌های فرزندان خود کسب نمایند و کمک‌ها و یاری مفیدی برای فرزندانشان فراهم نمایند. گرچه والدین دانش‌آموزان کلاس‌های چندپایه به دلایل مختلف ارتباط کمی با مدرسه دارند اما معلم می‌تواند با بهره‌گیری از فرصت‌های مناسب و در برنامه‌های آموزش خانواده و ارتباط مستمر با والدین، شیوه‌های صحیح فرزند پروری و سایر مهارت‌های مربوط به تربیت فرزندان را به خانواده‌ها آموزش داده تا آن‌ها نیز این مهارت‌ها را در غالب رفتارهای خود به فرزندانشان منتقل نمایند.

از طریق ارائه بسته‌های آموزشی و فرهنگی

معلم کلاس چندپایه به‌موازات راهنمایی در قالب برنامه رسمی در کلاس، می‌تواند با تدارک بسته‌های مناسب شامل کتب، مجلات، بروشور، پوستر و ... از طریق نهادهای مختلف با توجه به نیازهای فراگیران در هر یک از مراحل رشد جسمانی، عقلانی، عاطفی و اجتماعی، در هر یک از مقاطع تحصیلی در اختیار آن‌ها و خانواده‌هایشان قرار داده و از این راه سهم مهمی در ارتقاء آگاهی‌ها و راهنمایی دانش‌آموزان داشته باشد.

کمک گرفتن از افراد متخصص

معلم کلاس چندپایه می‌تواند با کمک گرفتن از افرادی که در زمینه خاصی تخصص و مهارت دارند در زمان‌های مناسب در جهت افزایش اطلاعات و گسترش سطح آگاهی دانش‌آموزان استفاده کند. مانند بهورزان خانه‌های بهداشت، مبلغان مذهبی و سایر افراد متخصص در زمینه‌های فرهنگی و شغلی.

مشارکت دانش‌آموزان در فرایند مدیریت کلاس

اجتماعی شدن فرآیند روانی اجتماعی است که بر پایه آن شخصیت انسان تحت تأثیر محیط و بخصوص نهادهای خانه و مدرسه شکل می‌پذیرد. ازجمله جلوه‌های اجتماعی شدن، مشارکت سازنده فرد در محیط جامعه است. کلاس درس برای اغلب کودکان روستایی اولین مکان رسمی است که می‌توانند در تعامل با افرادی غیر از خانواده خود نخستین تجارب جامعه‌پذیری را کسب نمایند و این امر در قالب مشارکت در فعالیت‌های کلاس درس نمود عملی پیدا خواهد کرد.

یونیسف، مشارکت کودکان در مورد موضوع‌های مربوط به آن‌ها از سال‌های نخست زندگی را فرصتی می‌داند که آنان را از هرج‌ومرج طلبی، آسیب‌پذیری و سلطه‌پذیری مصون نگه می‌دارد و می‌تواند نسلی از جوانان را که راجع به حقوق خود و دیگران احساس احترام و دل‌مشغولی بیشتری می‌کنند تربیت کند. همچنین یونیسف در گزارش خود می‌افزاید که در راندن کودکان به کنار، خطر سقوط جدی وجود دارد وقتی کودکان را از فرایند تصمیم‌گیری خارج کنید و فرصت‌های لازم برای مداخله سازنده آنان را در موضوعات مؤثر بر زندگی‌شان فراهم نسازید، کودکان فاقد توانایی و مهارت‌های حیاتی در رشد و نمو خود در بزرگسالی می‌شوند (کامکار، ۱۳۸۲) مشارکت دانش‌آموزان در فرآیند مدیریت کلاس و فعالیت‌های جاری در آن، بستری مناسب برای نیل به این فرصت‌سازی است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

بحث و نتیجه‌گیری

سال‌هاست که نظام آموزش و پرورش در جوامع مختلف و در اشکال متفاوت، نقش بسیار مهمی در تعلیم و تربیت نسل‌های بشری ایفا می‌کند؛ مدرسه به‌عنوان کانون اصلی این نهاد و خط مقدم تعلیم و تربیت رسمی و خانه دوم فرزندان جامعه، نقش غیرقابل‌انکاری در سرنوشت جامعه دارد و از عوامل اصلی درونی سازی معیارها و ارزش‌ها و درنهایت مهارت‌های لازم زندگی افراد هر جامعه است و بعد از خانواده مهم‌ترین کانونی است که از طریق راهنمایی مستقیم و غیرمستقیم، ارزش‌ها، الگوها، هنجارها و مهارت‌های زندگی را در ذهن کودکان شکل می‌دهد و می‌آفریند و برای همیشه ثبت می‌کند.

هر فردی در جامعه، رفتار، گفتار و کردارش و در کل شخصیت و سبک زندگی‌اش بر اساس هنجارها و مهارت‌هایی است که می‌شناسد و قبول کرده، شکل می‌گیرد و همواره سعی دارد مهارت‌هایی را در زندگی خود به کاربرد که منطبق بر الگوها و ارزش‌هایی است که باور کرده و به آن‌ها ایمان دارد همان مهارت‌هایی که در خانواده و محیط‌های آموزشی با آن‌ها آشنا شده و روح و ذهنش با آن‌ها رشد کرده و پرورش یافته است. به‌این ترتیب باید دریافت که نقش و تأثیر نظام آموزش و پرورش در راهنمایی، آموزش و ارتقاء مهارت‌های زندگی افراد تا چه اندازه مهم است و غفلت از آن تا چه میزان موجب خسران و پشیمانی خواهد شد؛ زیرا دانش‌آموزان بخش اعظمی از اوقات فعال خود را در کلاس درس می‌گذرانند و به‌صورت رسمی و غیررسمی تحت تأثیر عوامل موجود در آن قرار می‌گیرند.

برخی از دانش‌آموزان در کلاس با سن متفاوت در کنار هم تحصیل می‌کنند. کلاس‌ها از واقعیت‌های نظام آموزشی بسیاری از کشورهای جهان است و بی‌توجهی و صرف‌نظر از آن‌ها امری غیرقابل‌توجه است. ازجمله موارد ضروری در کلاس‌های درس ابتدایی بخصوص کلاس‌های چندپایه، راهنمایی و مشاوره است. کلاس درس چندپایه با توجه به شرایط خاص و متفاوت از کلاس‌های عادی و شرایط اقلیمی، اجتماعی و فرهنگی محیط پیرامونی آن‌ها، ضرورت این امر را روشن‌تر می‌سازد.

معلم‌ان کلاس‌های چندپایه باید اصول و فنون راهنمایی و مشاوره را بدانند و بتوانند از آن‌ها در مواقع ضروری استفاده کنند، بنابراین در دوره‌های آموزشی آنان، باید به تدریس این دروس توجه خاصی مبذول شود. معلم کلاس چندپایه باید علاوه بر تدریس، به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به راهنمایی و مشاوره با دانش‌آموزان نیز بپردازد زیرا معلم با دانش‌آموزان خود تماس دائم و نزدیک دارد و از توانایی‌ها، ضعف‌ها، آرزوها و نیازهای آنان به‌خوبی آگاه است. معلم از طریق جلب همکاری والدین دانش‌آموزان می‌تواند در مواقع ضروری به مشاوره با آنان بپردازد و آنان را در حل مشکلاتشان یاری دهد. معلم کلاس چندپایه می‌تواند از بروز مشکلات دانش‌آموزان پیشگیری کند و با ایجاد فضای صمیمی در کلاس و تأمین سلامت روانی دانش‌آموزان، موجبات تسهیل و افزایش یادگیری آنان را فراهم می‌آورد. معلم آشنا به روش‌های راهنمایی و مشاوره کودکان با ایجاد رابطه انسانی و دوستانه با آنان، یادگیری را ساده و جالب می‌کند و ترس و وحشتی را که معمولاً دانش‌آموزان کلاس چندپایه از معلم دارند، از بین می‌برند. نکته دیگر اینکه همواره کار خود را از صفات مثبت و نقاط قوت کودکان آغاز می‌کند و به رفع صفات ناخواسته و نقاط ضعف آنان می‌پردازد. همچنین به‌محض مشاهده علائم نابهنجار در کودکان، نسبت به رفع آن‌ها به‌طور مناسب مبادرت می‌ورزند. نقش معلم در راهنمایی و هدایت دانش‌آموزان به حدی مهم است که موفقیت یا شکست برنامه تحصیلی و تربیتی در مدرسه تا حدود زیادی مرهون فعالیت معلم است. معلم با شاگردان همه‌روزه تماس مستقیم دارد و منبع بسیار ارزشمندی در شناخت دانش‌آموزان محسوب می‌شود. معلم مقام رسمی کلاس و داناترین فرد در نزد دانش‌آموزان است؛ معلم می‌تواند الگوی دانش‌آموزان و نقش تسهیل‌کننده را در نهادینه‌سازی مهارت‌های صحیح زندگی به عهده بگیرد. معلم

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

می‌تواند به‌طور مؤثر در برنامه تغییر رفتار در کلاس درس شرکت کند. در حفظ بهداشت روانی دانش‌آموزان مقام مدیریت به عهده اوست و جانشین والدین دانش‌آموزان است. هم‌چنین معلم کلاس درس چندپایه می‌تواند از طریق راهبردها و روش‌های تدریس، ارزشیابی، فضای کلاس، افراد متخصص، فعالیت‌های مکمل و فوق‌برنامه، بسته‌های آموزشی، مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های کلاس، مواد و رسانه‌های آموزشی و ... به امر راهنمایی دانش‌آموزان مبادرت ورزد.

منابع

۱. آفازاده، محرم، ۱۳۸۴، راهنمای آموزش در کلاس‌های درس چندپایه، تهران، انتشارات آبیژ
۲. پورموسوی، سیدیعقوب، ۱۳۹۲، مدیریت کلاس درس چندپایه، قم، نشر سپهر
۳. حسینی بیرجندی، سید مهدی، ۱۳۹۱، اصول و روش‌های راهنمایی و مشاوره، چاپ بیستم، تهران، انتشارات رشد
۴. شفیع آبادی، عبدالله، ۱۳۷۹، راهنمایی و مشاوره کودک. تهران، انتشارات سمت.
۵. شفیع آبادی، عبدالله و غلامرضا ناصری، ۱۳۷۳، نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
۶. کامکار، مهدیس، ۱۳۸۲، مروری بر دیدگاهها، باورها و عملکرد یونیسف در مورد مشارکت کودکان. فصلنامه رفاه اجتماعی. شماره ۲